Основні цифри

- Загальна кількість звернень — 1 469
- Кількість повідомлень про порушені права — 1 852
- Кількість відкритих проваджень — 579
- Кількість поновлених прав — 2 255 осіб
- Опрацьованих НПА[1](головні виконавці) — 272

Кількість проведених моніторингів (окремо виїзних, окремо безвиїзних з розбивкою по регіонах):

Область	**Виїзних/Безвиїзних**
Вінницька	64
Волинська	63
Дніпропетровська	129
Донецька	0
Житомирська	39
Закарпатська	143
Запорізька	38
Івано-Франківська	159
Київська	124
Кіровоградська	41
Луганська	0
Львівська	127
Миколаївська	5/1
Одеська	121
Полтавська	60
Рівненська	98
Сумська	24
Тернопільська	50
Харківська	51
Херсонська	4
Хмельницька	57
Черкаська	121
Чернівецька	56
Чернігівська	19
м. Київ	35
Всього	1628

- Кількість наданих рекомендацій за результатами моніторингових візитів — 3859
- Кількість публікацій, роз'яснень, інформаційних матеріалів, тощо — 117
- Кількість проведених правопросвітницьких заходів — 1268

З початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну держава вжила заходи для підтримки постраждалих громадян, зокрема через соціальні виплати, компенсації та житлові гарантії, проте виникають нові виклики. Необхідність внесення змін до законодавства ускладнює захист майнових прав постраждалих. ВПО стикаються з невизначеністю щодо соціальної допомоги, а також з дискримінаційними підходами, що порушує їхні права на

пенсійне забезпечення. На ТОТ України громадяни піддаються насильницькій русифікації через примусову паспортизацію, що обмежує їхні права на майно, соціальні виплати, банківські послуги та доступ до освіти. Держава повинна створити умови для збереження української ідентичності громадян на ТОТ, зокрема через забезпечення доступу до української освіти та механізми визнання результатів навчання. Питання соціальної підтримки постраждалих, ВПО та осіб на ТОТ залишаються невирішеними і потребують змін.

2.1. Послаблення інституційної спроможності держави в реагуванні на виклики у сфері захисту постраждалих осіб

У 2024 році одним із загальнодержавних викликів у сфері захисту прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Росії проти України, стало перетворення Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (Мінреінтеграції) в Міністерство національної єдності (Міннац'єдності) та передача більшості повноважень до Міністерства розвитку громад та територій (Мінрозвитку).

Рішення про перейменування Міністерства було ухвалено 3 грудня 2024 року[2], проте фактично процес реорганізації Мінреінтеграції (як і перші пов'язані з цим проблеми) розпочався на початку вересня 2024 року. Цього ж місяця Уповноважений надіслав офіційний лист до Прем'єр-міністра України, в якому висловив занепокоєння стосовно ліквідації Міністерства та можливої втрати комплексної політики реінтеграції територій України та підтримки осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України. Із заявою про необхідність збереження Мінреінтеграції публічно виступила Коаліція організацій, що опікуються питаннями захисту прав постраждалих внаслідок війни[3].

Зрештою, постановою від 31 грудня 2024 р. № 1545 Кабінет Міністрів України вніс зміни до Положення про Міністерство розвитку громад та територій України, якими до відання Мінрозвитку передано більшість повноважень колишнього Мінреінтеграції, а саме забезпечення формування та реалізацію державної політики у сферах: захисту прав примусово переміщених (депортованих) осіб; реінтеграції громадян з тимчасово окупованої території; забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, їх добровільного повернення до покинутого місця проживання; відновлення та розбудови миру й розвитку тимчасово окупованої території після її реінтеграції; дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України (за виключенням координації розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин)[4].

Питання соціальної підтримки ВПО передано до Мінсоцполітики окремим рішенням Уряду[5]. Отже, з січня 2025 року Мінсоцполітики відповідає за супроводження механізму компенсації за спожиті комунальні послуги під час розміщення ВПО, формує перед Урядом пропозиції щодо соціальної підтримки з урахуванням потреб ВПО, розробляє відповідні державні програми, а також координує діяльність з надання гуманітарної допомоги цивільному населенню під час збройного конфлікту.

Незважаючи на формальну передачу повноважень Мінреінтеграції до інших міністерств, реальне виконання усіх вищевказаних функцій практично зупинилося. За декілька місяців держава та постраждале населення зіткнулося з реальними проблемами: процес евакуації з

небезпечних регіонів належним чином не координується; відсутній узагальнений перелік місць тимчасового проживання, куди можна було б поселити евакуйованих осіб та ВПО; не оновлюється перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або які тимчасово окуповані Російською Федерацією, що впливає на рішення про виплату допомоги на проживання ВПО, компенсацію за пошкоджене та знищене житло тощо; не функціонує Комісія з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, хоча лише протягом вересня–грудня 2024 року відбулося три обміни військовополоненими, які мали б отримати одноразову виплату після звільнення.

Ситуація ускладнена тим, що в більшості підзаконних нормативно-правових актів саме Мінреінтеграції залишається органом, відповідальним за виконання всіх вищевказаних функцій. Таким чином, можна зробити однозначний висновок, що рішення про реорганізацію Мінреінтеграції не було продуманим кроком Уряду, призвело до послаблення інституційної спроможності держави в реагуванні на виклики у сфері захисту постраждалих осіб і створило додаткові умови для можливих порушень прав і свобод цивільного населення, військовополонених і політв'язнів.

2.2. Національна система засобів правового захисту та підтримки постраждалих внаслідок збройної агресії проти України

Тривання збройної агресії РФ проти України продовжує спричиняти значну шкоду мільйонам людей: як майнову (руйнування житла, інфраструктури, виробництв, мінне забруднення земель), так і немайнову (втрати життя та здоров'я, масове внутрішнє переміщення, обмеження доступу до базових послуг, екологічна шкода). Поступово держава впроваджує заходи для підтримки постраждалих, зокрема соціальні виплати, житлові гарантії, компенсації та інші форми допомоги, проте повномасштабна агресія РФ, що розпочалася у 2022 році, створила нові виклики для захисту та підтримки постраждалих.

Наявна система засобів правового захисту та підтримки постраждалих унаслідок збройної агресії проти України потребує вдосконалення, оскільки (1) критично збільшилася кількість постраждалих осіб, зокрема тих, які зазнали значної шкоди життю і здоров'ю, чиє житло було пошкоджене чи зруйновано; (2) існує підтримка з боку міжнародних партнерів запиту і прагнень України забезпечити справедливу компенсацію постраждалим через створення міжнародного компенсаційного механізму, першим кроком якого є створений Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України[6]. У цьому контексті слід зауважити, що вдосконалення національної системи заходів правового захисту та підтримки постраждалих осіб має відбуватися з урахуванням потреби їх синхронізації з Реєстром збитків для України як першого компонента майбутнього міжнародного компенсаційного механізму та забезпечення їх узгодженості, взаємодоповнюваності та сумісності. Також варто відзначити, що центральні органи влади, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мають бути максимально відкритими до співпраці з Реєстром збитків, завданих агресією РФ проти України, а також інформувати громадян України незалежно від

їх місця перебування про можливість подачі заяв про репарації за різними категоріями по мірі їх відкриття.

Для комплексного врегулювання на законодавчому рівні поняття постраждалих осіб внаслідок збройної агресії проти України (це стосується і формування чіткого переліку категорій, їх соціальної підтримки та відшкодування шкоди державою-агресором) і запровадження механізму компенсацій у вересні 2023 року Уповноваженим було створено робочу групу з підготовки пропозицій щодо відшкодування шкоди особам, які постраждали від збройної агресії проти України¸ до якої увійшли народні депутати України, представники всіх дотичних органів виконавчої влади, громадянського суспільства, а також міжнародних організацій (УВКБ ООН, МОМ, Рада Європи, USAID, NRC, DRC тощо).

За результатами засідань робочої групи підготовлено проєкт Концепції вдосконалення національної системи засобів правового захисту та підтримки постраждалих внаслідок збройної агресії проти України[7] — комплексний візійний документ, розроблений з метою формування узагальненого систематизованого цілісного бачення програм підтримки та невідкладних репараційних/компенсаційних заходів для осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України. Концепцію направлено на розгляд Кабінету Міністрів України для підготовки урядової Стратегії підтримки осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України. Зважаючи на те, що Мінреінтеграції не підтримало ініціативу Уповноваженого, за координації Офісу Президента України триває робота щодо підготовки проєкту Указу Президента України про затвердження відповідної Стратегії.

Огляд актів законодавства, прийнятих протягом 2023–2024 років, а також низки законопроєктів, зареєстрованих у Верховній Раді України, продемонстрував, що в державній політиці виник достатньо чіткий поділ на два паралельні шляхи розвитку національних засобів захисту осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України. В основі такого поділу лежить розмежування шкоди, завданої громадянам внаслідок збройної агресії, на немайнову та майнову.

2.2.1. Підтримка осіб, немайновим правам яких завдано шкоди внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України

Основною ланкою системи засобів захисту немайнових прав постраждалих та відшкодування шкоди, завданої їх немайновим правам, став Закон України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України»[8] (далі — Закон № 4071-IX). Основною метою Закону є запровадження фіксації шкоди, заподіяної внаслідок втрати життя, здоров’я, вимушеного переселення, позбавлення доступу до послуг та сервісів, а також інших втрат, які зазнало цивільне населення через збройну агресію Російської Федерації. Необхідну інфраструктуру, зокрема передбачену Законом Систему обліку інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України станом на кінець 2024 року не створено.

Водночас облік є лише першим кроком у побудові ефективної системи підтримки громадян, особистим немайновим правам яких завдано шкоди. Наступним кроком, відповідно до прикінцевих положень Закону № 4071-IX, має стати розробка та ухвалення комплексного закону про заходи з підтримки постраждалих, в якому мають бути передбачені як нові заходи

з підтримки постраждалих осіб, так і удосконалені вже наявні. Відповідну рекомендацію з розробки проєкту закону щодо правового статусу осіб, які постраждали від збройної агресії проти України, та механізмів відшкодування завданої шкоди Уповноважений надав у Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році[9].

Важливо, щоб законопроєкт визначав зміст поняття «особи, яка постраждала від збройної агресії проти України,» та запроваджував чітку категоризацію постраждалих осіб. За наявною інформацією, Мінсоцполітики розпочало роботу з підготовки вказаного законопроєкту.

Ще одним позитивним кроком можна назвати прийняття Верховною Радою України 20 листопада 2024 року Закону України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій»[10], який визначає основні засади державної політики у сфері правового і соціального захисту осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій. Водночас важливо забезпечити заходи підтримки й іншим категоріям постраждалих, особливо тим, які зазнали множинну шкоду, потерпілим від інших воєнних злочинів та іншим категоріям постраждалих, які найбільше потребують підтримки.

2.2.2. Підтримка осіб, майновим правам яких завдано шкоди внаслідок збройної агресії проти України

Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України»[11] (далі — Закон № 2923-IX) став основою, довкола якої будується система засобів захисту майнових прав постраждалих осіб.

На базі вказаного Закону та Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України (далі — РПЗМ) побудована інфраструктура, яка надає доступ постраждалим до компенсації. Взаємодія заявника з РПЗМ відбувається через вебпортал Дія, що певною мірою спрощує доступ широких кіл постраждалих до компенсації.

Крім того, РПЗМ та вебпортал Дія з квітня 2024 року взаємодіють з Реєстром збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, створеного Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи CM/Res(2023)3[12]. Реєстр слугує для документального обліку доказів та інформації, що стосуються заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завданих 24 лютого 2022 року або пізніше на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, включно з її територіальними водами, всім зацікавленим фізичним і юридичним особам, а також державі Україна, зокрема її регіональним і місцевим органам влади, державним чи підконтрольним установам, міжнародно-протиправними діями РФ в Україні або проти України. Така взаємодія з Реєстром дозволила громадянам подавати заяви щодо

пошкодженого та знищеного житла та забезпечує можливості для відшкодування у майбутньому завданої Росією майнової шкоди в рамках міжнародного спеціального компенсаційного механізму, над яким працюють більше 40 країн, серед яких Україна.

Незважаючи на запровадження механізму надання компенсації за деякі об'єкти нерухомого майна фізичних осіб та створення РПЗМ, залишається невирішеною значна кількість питань стосовно захисту майнових прав постраждалих громадян. Деякі з них неможливо врегулювати без внесення змін до Закону № 2923-IX або прийняття актів Кабінету Міністрів України:

(а) подання засобами Порталу Дія інформаційного повідомлення про об’єкти нерухомого майна, які були пошкоджені або знищені внаслідок збройної агресії РФ до 24.02.2022

Дія Закону № 2923-IX в частині надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна не поширюється на об’єкти нерухомого майна, які на день введення воєнного стану 24 лютого 2022 року знаходилися на ТОТ України.

Водночас таке обмеження не застосовується в частині створення та ведення РПЗМ. Наведене у Законі визначення РПЗМ також передбачає облік інформації про пошкоджене та знищене рухоме і нерухоме майно, осіб-власників майна, матеріальну шкоду, компенсацію за пошкодження і знищення такого майна та фінансування його відновлення, без прив’язки до дати пошкодження або знищення майна.

Задля реалізації норм Закону № 2923-IX у червні 2023 року Уряд прийняв постанову № 624[13], якою затверджено Порядок ведення РПЗМ (далі — Порядок № 624) та викладено у новій редакції Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26.03.2022 № 380[14] (далі — Порядок № 380). Так, пунктом 2 Порядку № 380 встановлено, що його дія поширюється на фізичних та юридичних осіб, об’єкти нерухомого майна яких знищено або пошкоджено внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, з 19 лютого 2014 року.

Як відомо, основними засобами подання інформаційного повідомлення слугують Портал Дія та мобільний додаток Порталу Дія. Проте наразі функціонал таких сервісів не дозволяє подавати інформаційне повідомлення про об’єкти нерухомого майна, які були пошкоджені або знищені в період з 19 лютого 2014 року по 24 лютого 2022 року. З огляду на це постраждалі особи не мають права на отримання компенсації за пошкоджене або зруйноване до 24 лютого 2022 року нерухоме майно. Ба більше, вони навіть не мають можливості подати інформаційне повідомлення про таке майно, незважаючи на передбачену Порядком № 380 таку можливість.

До Уповноваженого звернулася родина, яка повідомила, що вони в 2014 році виїхали з м. Луганська. Документи про право власності на житло не змогли взяти через термінову евакуацію вночі.

На сьогодні родина зіткнулася з низкою проблем, пов□язаних з неможливістю подати заявку на отримання компенсації за пошкоджене/зруйноване житло та скористатися програмами

державної підтримки. Зокрема, родина не може ні подати заяву про знищення житла, ні отримати допомогу за державною програмою єВідновлення, оскільки їхнє житло було зруйноване до 24 лютого 2022 року.

Отже, перед Мінцифри, Мінінфраструктури залишається завдання із забезпечення технічної можливості подання через Портал Дія інформаційного повідомлення про нерухоме майно, пошкоджене та знищене з 19 лютого 2014 року.

(b) облік нерухомого нежитлового та рухомого майна, яке пошкоджене або знищене внаслідок збройної агресії РФ

Пунктом 2 частини першої статті 1 Закону № 2923-IX встановлено, що РПЗМ є єдиною державною інформаційно-комунікаційною системою, призначеною для збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації (документів) про рухоме та нерухоме майно, пошкоджене та знищене внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України.

Таким чином, РПЗМ за своїм визначенням передбачає облік і рухомого майна, що пошкоджене та знищене внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України. Натомість вищезгаданими Порядком № 624 та Порядком № 380 не передбачений облік рухомого майна, пошкодженого та/або знищеного внаслідок бойових дій, як це визначено Законом. Інших нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання даного питання, Урядом також не прийнято.

Це ставить у нерівне становище громадян, які мають пошкоджене чи знищене рухоме майно, вартість якого подекуди є такою ж або навіть перевищує вартість об'єктів житлової нерухомості постраждалих осіб. У разі відсутності запровадження обліку об'єктів рухомого майна в РПЗМ, у подальшому це може призвести до значних проблем, пов'язаних з можливістю постраждалих звернутися за компенсацією, зокрема, до Реєстру збитків для України, що є частиною міжнародного компенсаційного механізму.

Крім того, на сьогодні наявна проблема, пов'язана з технічними аспектами подання інформаційного повідомлення про пошкоджене або знищене нерухоме майно в електронній формі (далі — інформаційне повідомлення). Зокрема, Порядком № 624 передбачено внесення до РПЗМ відомостей (інформації) про нежитлові приміщення.

Пунктом 18 Порядку № 624 визначено, що об'єктами вказаного реєстру є інформація (відомості) та документи про пошкоджене та знищене майно всіх форм власності — об'єкти рухомого та нерухомого майна незалежно від того, чи передбачається компенсація за пошкодження або знищення такого майна. Також пункт 37 Порядку № 624 встановлює, що програмне забезпечення РПЗМ дозволяє здійснювати, зокрема, реєстрацію будівлі та житлового / нежитлового приміщення; перегляд / оновлення даних будівлі та житлового / нежитлового приміщення.

Проте наразі функціонал Порталу Дія дозволяє подати інформаційне повідомлення лише щодо квартири, приватного будинку, житлового приміщення, дачного будинку, садового будинку, садиби, житлового будинку садибного типу. Водночас відсутня можливість подати інформаційне повідомлення про пошкоджене майно, відмінне від житлових приміщень (як-от

офісні будівлі, майстерні, гаражні бокси, машиномісця, інші нежитлові приміщення в будівлях та спорудах).

До Уповноваженого звернулася громадянка щодо захисту права на отримання компенсації за знищене внаслідок війни нежитлове приміщення. Заявниця є власницею нежитлового приміщення, розташованого на першому поверсі житлового будинку у м. Дніпро. Внаслідок ракетного удару, завданого РФ у 2023 році по будинку, один із під'їздів (корпусів), включно з майном заявниці, знищено. Дохід від здачі в оренду нежитлового приміщення був надзвичайно важливим для її сім'ї, оскільки вона та її чоловік продовжують потребувати дороговартісного лікування, яке не може покрити пенсія заявниці.

На запит Уповноваженого Мінінфраструктури повідомило, що отримання компенсації наразі можливе лише за житлові приміщення.

Зважаючи на те, що Закон № 2923 передбачає, що РПЗМ призначений для збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації (документів) про рухоме та нерухоме майно, а згідно з Порядком № 624, об’єктами вказаного реєстру є інформація (відомості) та документи про пошкоджене та знищене майно всіх форм власності — об’єкти рухомого та нерухомого майна, саме тому Уряд має забезпечити можливість подачі інформаційного повідомлення про рухоме майно, пошкоджене та / або знищене внаслідок бойових дій, а також пошкоджене або зруйноване нежитлове нерухоме майно.

2.3. Забезпечення прав та підтримка ВПО

Станом на 30 грудня 2024 року в Україні налічувалося 4 644 494 ВПО, з них 893 519 дітей, 1 299 497 пенсіонерів та 219 103 осіб з інвалідністю. За даними Мінсоцполітики, в розрізі регіонів ситуація виглядала так:

Інформація про кількість облікованих по регіонах (станом на 30.12.2024)

ВПО залишалися однією з найуразливіших категорій осіб, з числа постраждалих внаслідок збройної агресії проти України, які протягом 2024 року зверталися до Уповноваженого за захистом порушених прав. Ключові проблемні питання, виокремлені Уповноваженим за результатами роботи з ВПО у 2024 році.

2.3.1. Неналежне виконання Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення та необхідність її оновлення

Для розв’язання проблем та мінімізації негативних наслідків, пов’язаних з внутрішнім переміщенням, 7 квітня 2023 року розпорядженням Уряду № 312-р[15] схвалено Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затверджено операційний план заходів з її реалізації у 2023–2025 роках (далі — Стратегія). Результатом

реалізації Стратегії має стати підвищення якості життя ВПО шляхом посилення їхніх спроможностей і соціальної стійкості, стимулювання економічної активності, забезпечення реалізації їхніх прав та основоположних свобод, а також забезпечення добровільного, гідного й безпечного повернення на покинуте місце проживання.

Зважаючи на важливість досягнення поставленої мети, яку закладено в стратегічний документ, у 2024 році Офіс Омбудсмана провів аналіз виконання протягом квітня 2023 року–квітня 2024 року завдань і заходів Операційного плану[16]. Основну увагу приділено стану виконання завдань щодо розроблення чи актуалізації законодавчих актів і прийняття комплексних регіональних програм підтримки ВПО, а також реалізації коротко- і середньострокових рішень із питань внутрішнього переміщення. Усього проаналізовано стан виконання 87 заходів Операційного плану. За результатами аналізу органам державної влади внесені відповідні рекомендації.

Результати аналізу показали, що на центральному рівні з дев'яти нормативно-правових документів, розроблення яких передбачено в Операційному плані та які, як передбачається, мають вирішити коло загальних та індивідуальних питань, пов'язаних із внутрішнім переміщенням, прийняті лише три. Багато заходів передбачають проведення заходів багатьма виконавцями, однак не передбачають якісних й кількісних показників для оцінки їх виконання кожним з виконавців.

Існує потреба не лише актуалізувати строки виконання окремих завдань / заходів Операційного плану з реалізації Стратегії, а й змісту заходів на виконання поставлених цілей, а також очікуваних результатів їх виконання із зазначенням конкретних якісних і кількісних показників.

Саме тому центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань ТОТ України рекомендовано розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт акта про внесення змін до Операційного плану, передбачивши встановлення чітких якісних і кількісних показників очікуваних результатів, актуалізацію заходів, які є невиконаними або потребують постійного виконання, а також доповнення заходами, реалізація яких є необхідною з урахуванням поточних умов і викликів, спричинених збройною агресією РФ.

Позитивним зрушенням можна вважати затвердження окремими ОВА комплексних регіональних програм підтримки ВПО, які охоплюють всі або майже всі питання, пов'язані з адаптацією ВПО на новому місці проживання. В інших ОВА прийняті окремі місцеві програми підтримки ВПО у різних сферах.

2.3.2. Непередбачуваність змін підходів та вимог до призначення допомоги на проживання ВПО

Починаючи з 24.02.2022, чисельність ВПО в Україні збільшилася більше ніж втричі та станом на 01 січня 2025 року становить 4,6 млн осіб (до 24 лютого 2022 року було обліковано 1 470 072 ВПО). При цьому 50% від загальної кількості ВПО належать до незахищених категорій чи є особами з особливими потребами.

Незважаючи на весь обсяг підтримки, який надають держава, міжнародні та національні

організації, потреби ВПО у 2024 році не зменшились: ВПО продовжують потребувати різного роду підтримки. Важливим інструментом підтримки залишається грошова допомога на проживання ВПО.

Суттєві зміни до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332 (далі — Порядок)[17] вносилися починаючи з серпня 2023 року. Мінсоцполітики пояснило це необхідністю уточнення параметрів надання такої підтримки, фокусування на допомозі громадянам, які найбільше її потребують.

Водночас 26 січня 2024 року постановою Кабінету Міністрів України № 94 «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб»[18], вкотре змінено підходи до призначення та виплати допомоги на проживання ВПО. Відповідно до змін, допомога надається лише тим, чий сукупний дохід на одну особу не перевищує чотирьох розмірів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (9444 грн), та відповідає встановленим критеріям.

Прийняття відповідних змін викликало соціальну напругу, оскільки отримувачі допомоги втратили впевненість у перспективах щодо отримання державної підтримки в подальшому. Крім того, механізм продовження виплати допомоги на проживання ВПО був незрозумілим, непрозорим та обтяжливим (вимагав від ВПО надавати підтверджуючі документів на доведення свого права на отримання допомоги).

Зміни умов надання допомоги на проживання ВПО кожні півроку свідчать про непослідовність та непередбачуваність державної політики у цьому питанні. Очевидно, що впроваджувані зміни не повинні створювати ситуацію, в якій вразливі категорії населення стикаються з раптовою затримкою чи невиправданою відсутністю допомоги, якої вони потребують і на яку розраховують.

Секретаріатом Уповноваженого здійснювався моніторинг впливу прийнятих змін на соціально-економічний стан ВПО. Результати моніторингу засвідчили, що кількість отримувачів допомоги зменшилася майже вдвічі. Так, за даними Мінсоцполітики, у січні 2024 року допомогу отримували 2,6 млн осіб, з березня 2024 року — близько 1,2 млн осіб, зважаючи, що допомогу отримують лише найуразливіші категорії осіб, чий дохід не перевищує 9444 гривень на особу.

Як було заявлено Мінсоцполітики, прийняті зміни мали сприяти стимулюванню ВПО працездатного віку до працевлаштування. Однак, аналізуючи стан інтеграції ВПО в приймаючих громадах, можна дійти висновку, що наразі відсутні дієві механізми для працевлаштування ВПО, заснування власного бізнесу з метою забезпечення їх економічної самостійності. Таким чином, з одного боку, Уряд, з метою стимулювання ВПО до економічної самостійності припиняє виплату допомоги на проживання ВПО, з іншої — не запроваджує додаткові механізми для сприяння такій зайнятості. Натомість для більшості ВПО допомога на проживання не просто є додатковою фінансовою підтримкою, але по суті одним з ключових засобів для існування, втрата якого позбавляє доступу до базових потреб та житла.

До Уповноваженого звертalася громадянка, яка є ВПО, щодо захисту права на отримання

допомоги на проживання. Заявниця повідомила, що з 2014 року змушена була з дитиною, яку виховує сама, виїхати з м. Луганська. До березня 2024 року вона отримувала допомогу на проживання ВПО, яка була значної підтримкою для оплати орендованого житла, однак відповідну допомогу їй було скасовано. У зв'язку з цим заявниця звернулася до Уповноваженого з проханням сприяти в залишенні права на отримання допомоги на проживання ВПО для дітей, які перемістилися до 01 січня 2022 року.

Однак після внесення змін до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332, її сім'я втратила право на отримання допомоги.

Варто зауважити, що при реалізації державної політики щодо внутрішнього переміщення, Уряд не може ставити в пріоритет відсутність достатніх фінансових ресурсів, оскільки відповідно до Конституції України[19], саме людина визнається найвищою цінністю. Держава повинна дбати про своїх громадян, забезпечуючи їх право на соціальний захист. Зважаючи на це, Уповноважений неодноразово звертав увагу Уряду, що державна допомога на проживання ВПО має виплачуватися всім ВПО до закінчення воєнного стану.

Зокрема, під час надання пропозицій до проєкту Закону України «Про державний бюджет України на 2025 рік»[20] Уповноважений звернув увагу на важливість збереження видатків на виплату допомоги на проживання ВПО у 2025 році.

2.3.3. Відсутність механізмів встановлення причин при знятті з обліку ВПО через Портал Дія

У ході моніторингу питання щодо внутрішнього переміщення громадян виявлено зменшення кількості облікованих ВПО на фоні переміщення населення з огляду на погіршення безпекової ситуації у прифронтових регіонах, а також масову евакуацію населення.

Так, за даними Мінсоцполітики, станом на 01.03.2024 на обліку перебувало 4 836 842 ВПО, станом на 15.11.2024 — 4 664 006 ВПО. Як повідомлено Мінсоцполітики, загальна кількість заяв ВПО, що були подані для зняття з обліку за період з 01.03.2024 по 01.11.2024 становить 716 260 осіб, з них: жінок — 407 260, чоловіків — 309 000.

У розрізі причин зняття з обліку ситуація виглядає таким чином: за заявою — 19 237; самостійно через Дію — 284 026; зміна місця проживання — 325 055; повернення до покинутого постійного місця проживання — 29 227; виїзд за кордон — 1 462; смерть — 11 798; зникнення безвісти — 10; скоєно злочин — 9; інші причини (подвійна реєстрація, зміна кількості дітей, не підтверджено місце проживання, подання недостовірних даних, причина не вказана) — 42 625.

Водночас з наданої Мінсоцполітики інформації вбачається, що 316 030 ВПО були зняті з обліку остаточно. Проте встановити, що саме стало причиною зняття такої кількості людей з обліку, куди саме виїхали ці люди, неможливо через відсутність у мобільному додатку Порталу Дія технічної можливості зазначати причину зняття з обліку ВПО.

Так, самостійно через мобільний додаток Порталу Дія знялося з обліку 284 026 осіб. Однак у мобільному додатку Порталу Дія не передбачена технічна можливість зазначити причину зняття з обліку ВПО, що не дозволяє визначити підстави ухвалення значною кількістю осіб

такого рішення. Ведення точного обліку ВПО, а також причин зняття їх з обліку є критично важливим для прийняття державою виважених рішень щодо соціальної підтримки, гуманітарної допомоги та планування відновлення постраждалих регіонів. Без належної статистики неможливо ефективно розподіляти ресурси та забезпечувати потреби найбільш вразливих категорій населення. Пропозицією щодо ініціювання внесення відповідних змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509[21], в частині можливості передбачення вибору причин при знятті з обліку через мобільний додаток Порталу «Дія» було внесено Мінсоцполітики та Мінцифри. Наразі відповідний нормативно-правовий акт не прийнято.

2.3.4. Застосування дискримінаційних підходів до пенсіонерів з числа ВПО, які перемістилися до 24 лютого 2022 року

Постанова Кабінету Міністрів України «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 5 листопада 2014 року № 637[22] регламентує порядок отримання соціальних виплат для ВПО, які були взяті на облік до 24 лютого 2022 року. Однією з ключових вимог є обов'язок проходження фізичної ідентифікації для поновлення пенсійних виплат, яка може здійснюватися за допомогою відеоконференцзв'язку або через посвідчення в установленому порядку за зверненням одержувача, який тимчасово проживає за кордоном, відповідною закордонною дипломатичною установою України факту, що фізична особа є живою, шляхом видачі відповідного документа.

Однак реалізація цих положень створює значні труднощі, пов'язані з бюрократичними обмеженнями та дискримінаційним підходом до окремих категорій громадян; зокрема, територіальні органи Пенсійного фонду України часто відмовляють у прийнятті заяв на ідентифікацію або не поновлюють виплати пенсій через відсутність осіб у Єдиній інформаційній базі даних про ВПО, навіть після проходження ідентифікації. Додаткові труднощі створює й те, що виплати для таких осіб проводяться виключно через АТ «Ощадбанк», хоча ця вимога більше не застосовується до ВПО, які взяті на облік після 24 лютого 2022 року.

До Уповноваженого звернулася громадянка, яка проживає на ТОТ України, щодо поновлення її права на отримання пенсійних виплат. Жінка є ВПО до 24.02.2022 і навіть попри успішне проходження відеоідентифікації, їй відмовлено у поновленні пенсійних виплат через відсутність про неї інформації в Єдиній базі даних про ВПО.

На запит Секретаріату Уповноваженого територіальний орган ПФУ повідомив, що пенсію жінці можливо поновити лише за умови особистого звернення до територіального органу ПФУ та за наявності в неї довідки про взяття на облік ВПО, а отже вирішення цієї проблеми можливе після прийняття відповідних змін до законодавства.

Зазначена норма, починаючи з 2014 року, обмежує ВПО у праві вибору уповноваженого банку для відкриття поточного рахунка з метою отримання пенсії та грошової допомоги за ознакою внутрішнього переміщення.

Вказане проблемне питання порушувались і на засіданні експертної ради при представнику Уповноваженого з прав громадян, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України,

за результатами якого Мінсоцполітики надано рекомендацію щодо скасування цієї дискримінаційної вимоги та забезпечення рівного доступу ВПО до послуг будь-яких банківських установ.

Водночас до Уповноваженого надходив на погодження проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі особливості виплати пенсій (щомісячного довічного грошового утримання) та страхових виплат за страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», розроблений Мінсоцполітики, яким, зокрема, передбачено скасування постанови Кабінету Міністрів України № 637, а також вибір одержувачами пенсій будь-якого банку для отримання пенсійних виплат. Однак станом на 01 січня 2025 року зазначена постанова не прийнята.

2.3.5. Порушення майнових прав ВПО

Статтею 40 Закону України «Про Державний бюджет на 2025 рік»[23] передбачено, що АТ «Ощадбанк» перераховує до ПФУ залишок коштів, що утворився в нього станом на 01 січня 2025 року на рахунках ВПО, відкритих в АТ «Ощадбанк» для виплати пенсій (щомісячного довічного грошового утримання) відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 637[24], рух за якими не здійснювався більше одного року, а також осіб, які згідно із зазначеною постановою не пройшли фізичну ідентифікацію протягом шести місяців з дати, коли така ідентифікація повинна бути здійснена.

Однак варто зауважити, що пенсія є майном громадянина, а позбавлення майна без належних правових підстав є порушенням права з боку держави. Відповідно до статті 41 Конституції України та статті 1 Протоколу 1 до Європейської конвенції з прав людини[25], ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право власності на пенсію виникає з моменту, коли особа робить обов'язкові внески до Пенсійного фонду України, і саме це право інтерпретується як майнове. Будь-яке втручання в пенсійні виплати має відповідати принципам законності, суспільної необхідності та пропорційності. Примусове вилучення коштів можливе лише у випадках, передбачених законом, із повним відшкодуванням вартості.

Зі свого боку, примусове відчуження або вилучення майна у фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану регулюється Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»[26] та має визначену термінологію «примусове відчуження майна». Таким чином, Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» не є законодавчим актом, який може регулювати випадки примусового відчуження майна.

Занепокоєння щодо вилучення коштів ВПО було, зокрема, озвучено й Коаліцією громадських організацій, що опікуються питанням захисту прав постраждалих внаслідок збройної агресії проти України, які закликали народних депутатів України запобігти порушенню майнових прав людини[27].

Відповідно до інформації Мінсоцполітики, станом на 01.10.2023 сума залишку коштів на рахунках ВПО становила 15.9 млрд грн, із них 10 млрд грн - сума залишку коштів на рахунках осіб, рух за якими відсутній більше одного року. Водночас варто зауважити, що

Закон про Державний бюджет не може бути підставою для позбавлення ВПО їхніх пенсійних коштів. Таким чином, порушення прав ВПО шляхом вилучення їхніх пенсійних коштів без належної правової підстави ставить під загрозу основи правової держави та міжнародні зобов'язання України щодо забезпечення прав людини.

2.3.6. Порушення прав громадян України, які перемістились з ТОТ АР Крим та м. Севастополя, на пенсійне забезпечення

Громадяни України, які перемістилися з ТОТ АР Крим та м. Севастополя на підконтрольну Уряду України територію, уже не перший рік опиняються в уразливому стані, зокрема, у частині пенсійного забезпечення. Так, постановою правління ПФУ[28] ще у 2015 році визначено, що продовження виплати пенсії особам, які перемістились з ТОТ АР Крим та м. Севастополь на підконтрольну Уряду України територію здійснюється за умови отримання територіальним органом ПФУ пенсійної справи з інформацією про припинення виплати пенсії від органів пенсійного забезпечення РФ.

Водночас внаслідок збройної агресії РФ проти України та розірвання дипломатичних відносин з країною-агресором у осіб, які опинилися в аналогічній ситуації, відсутня можливість отримання від РФ необхідних документів для поновлення пенсії.

До Уповноваженого надійшло звернення від громадянина, який переміствився з м. Сімферополь до Полтавської області. Так, він звернувся за поновленням виплати пенсії до територіального органу ПФУ. Однак в поновленні виплати пенсії йому було відмовлено через відсутність пенсійної справи з інформацією про припинення виплати пенсії від органів пенсійного забезпечення РФ.

За зверненням громадянина Уповноваженим відкрито провадження та скеровано відповідні запити до Мінсоцполітики, ПФУ та ГУ ПФУ в Полтавській області. З отриманих відповідей вбачається, що виплату пенсії громадянину М. буде відновлено після внесення відповідних змін до законодавства.

Таким чином, громадянин не може реалізувати своє право на отримання пенсійних виплат через відсутність законодавчого врегулювання.

У Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році[29] та Спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року[30], надавалась рекомендація щодо усунення дискримінаційної норми, яка передбачає вимогу отримання відповідних документів від органів пенсійного забезпечення РФ.

Так, на виконання рекомендації Уповноваженого, Верховна Рада України 25.04.2024 прийняла Закон України № 3674 «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання питання обчислення страхового стажу та пенсійного забезпечення», яким передбачено визначити особливості виплати пенсій особам, які проживають на ТОТ України або під час тимчасової окупації територій виїхали на підконтрольну Україні територію. Відтак Мінсоцполітики розробило проєкт постанови про затвердження Порядку, яким передбачено, що призначення, поновлення та продовження виплати пенсійних виплат

відбувається за умови підтвердження особою у заяві, поданій до ПФУ про неотримання пенсії в РФ. Водночас, відповідного нормативно-правового акта досі не прийнято.

Позитивним у цьому контексті є те, що на виконання рекомендацій Мінсоцполітики територіальні органи ПФУ без прийняття відповідного Порядку розпочали призначення, поновлення та продовження виплати пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Втім за відсутності відповідного підзаконного акта територіальні органи ПФУ можуть по-різному трактувати та виконувати відповідні рекомендації.

2.3.7. Відсутність механізму визнання результатів навчання для осіб, які проживали на ТОТ України

У листопаді 2023 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 3482-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання результатів навчання осіб, які проживали на тимчасово окупованій території України»[31]. Серед іншого він визначає, що особи, які проживали на ТОТ України, мають право на визнання результатів навчання, здобутих на такій території, в уповноважених органах, крім випадків, визначених Законом.

Після ухвалення Закону Кабінет Міністрів був зобов'язаний протягом трьох місяців привести нормативно-правові акти у відповідність із Законом та забезпечити прийняття передбачених ним нормативно-правових актів. Так, МОН розробило проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визнання результатів навчання, здобутих на тимчасово окупованій території України, на рівнях професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти», до якої у квітні 2024 року Уповноважений надав пропозиції та зауваження. Втім станом на 01 січня 2025 року Порядок визнання результатів навчання, здобутих на ТОТ України, ще не затверджено, що означає, що положення Закону про можливість визнання результатів навчання осіб на ТОТ України не функціонує.

До Уповноваженого звернулася громадянка, яка завершила три курси медичного університету в м. Луганськ у 2019 році. З квітня 2022 року вона перебуває на підконтрольній Уряду України території та прагне продовжити навчання за спеціальністю в будь-якому медичному університеті без необхідності повторного вступу чи трирічного навчання. Громадянка А. готова до складання іспитів.

Втім через відсутність затвердженого Порядку визнання результатів навчання, здобутих на ТОТ України, вона не лише позбавлена можливості продовжити навчання, а й не може працевлаштуватися.

Для України важливо, щоб громадяни з ТОТ України залишалися частиною національної спільноти та зберігали свою ідентичність, попри тиск і примусову русифікацію. Тому держава повинна забезпечити таким особам можливість працевлаштуватися, що неможливо без належного механізму визнання освітніх компетенцій. Водночас відсутність механізму визнання результатів навчання, здобутих на ТОТ України, спричиняє серйозні соціальні проблеми. Це позбавляє громадян, які навчались в таких умовах, рівного доступу до подальшого навчання та можливостей для професійного розвитку на території України.

2.3.8. Брак механізмів підвищення рівня зайнятості ВПО

Забезпечення працевлаштування ВПО або можливостей для відкриття чи відновлення власної справи є ключовим чинником успішної адаптації на новому місці проживання та інтеграції ВПО у приймаючі територіальні громади. Водночас на сьогодні однією з основних вимог для надання допомоги на проживання ВПО є зайнятість отримувача виплат.

Так, відповідно до інформації Мінсоцполітики, серед 4,6 млн ВПО, близько 2 млн осіб працездатного віку, з яких 123 тисячі потребують працевлаштування. За даними Державної служби зайнятості, протягом 2024 року послуги центрів зайнятості отримували 104,9 тис. ВПО, з них 74,9 тис. осіб мали статус безробітного. Отримували допомогу по безробіттю 53,4 тис. осіб, станом на 1 січня 2025 року допомогу отримували 8,0 тис. ВПО.

Проте на шляху до працевлаштування ВПО постає низка викликів, зокрема: брак інформації, недостатньо розвинуті соціальні послуги в малих громадах, дискримінація за віком, статтю та місцем реєстрації. Іншою значною проблемою у пошуку роботи є відсутність доступного житла — тимчасового, соціального, для оренди.

Для ефективного вирішення наявних проблем створення сприятливих умов для працевлаштування та економічної інтеграції ВПО, що сприятиме їхньому стабільному та безпечному життю, розвитку приймаючих територіальних громад та зміцненню економіки України в цілому, необхідний комплексний підхід, що включатиме заходи, які стосуватимуться безпосередньо працевлаштування, а також пов'язані з ним сфери життя: доступ до соціальних послуг, житла, професійна підтримка при відкритті чи відновленні власної справи тощо.

Про необхідність запровадження дієвих механізмів для працевлаштування ВПО та сприяння їх зайнятості і перекваліфікації Уповноважений наголошував у Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році[32].

Так, у 2024 році Мінреінтеграції розробило проєкт Стратегії державної політики щодо зайнятості ВПО на період до 2027 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках, метою яких є створення сприятливих умов для працевлаштування та економічної інтеграції ВПО. Однак відповідний документ не був прийнятий Урядом.

Підтримуючи в цілому ініціативу щодо фокусування державної політики щодо зайнятості ВПО, Уповноважений звернув увагу на необхідності визначення стратегічних цілей та шляхів розв’язання проблемних питань, передбачення конкретних завдань, які будуть вимірюваними для об’єктивної оцінки процесу реалізації / досягнення цілі. Також важливим є проведення інформаційних кампаній, правопросвітницьких заходів для інформування ВПО стосовно можливостей працевлаштування та забезпечення гарантій соціального захисту від безробіття.

2.3.9. Брак додаткових механізмів, спрямованих на забезпечення житлом ВПО

Війна спричинила безпрецедентний рівень переміщення населення в середині країни, при цьому значна частина українців була змушена залишити свої домівки, втративши житло та основні засоби для існування. Це створило надзвичайне навантаження на державну інфраструктуру й органи місцевого самоврядування, які повинні були забезпечити ВПО житлом, не маючи для цього достатніх ресурсів чи належної законодавчої підтримки. З

плином часу проблема із забезпечення житлом ВПО не втрачає своєї актуальності. Про це свідчать як результати моніторингу, здійснюваного Офісом Омбудсмана, так і проведенні гуманітарними організаціями дослідження[33] [34].

Для подолання цієї проблеми необхідно провести моніторинг потреб ВПО, запровадити механізми розподілу житлових ресурсів серед різних регіонів залежно від потреб та наявних можливостей, прийняти програмні рішення підтримки на довгостроковій основі, включаючи соціальну оренду, адаптацію житлових умов для осіб з особливими потребами тощо.

На сьогодні велика кількість ВПО продовжує проживати в МТП. Так, для вивчення умов проживання ВПО в МТП протягом 2024 року Секретаріат Уповноваженого провів 1262 моніторингові візити до 23 областей України та міста Києва. Під час візитів виявлено низку проблем, з якими постійно стикаються ВПО в МТП. Серед цих проблем: незадовільні санітарно-гігієнічні умови, недостатня кількість санвузлів та душових; непристосованість приміщень для представників маломобільних груп населення; недостатнє меблювання; відсутність облаштованого укриття й особистого простору для ВПО.

За результатами візитів органам влади надано 3156 рекомендацій щодо покращення умов проживання в МТП та приведення їх до мінімальних вимог для життєзабезпечення ВПО[35] (з яких виконано 29%, виконуються 66%). Це свідчить про те, що ВПО продовжують проживати в неприйнятних умовах.

Саме тому одним з інструментів щодо забезпечення житлом ВПО на національному рівні та координації діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування та міжнародних і національних організацій є прийняття Державної програми забезпечення житлом ВПО. Програма має забезпечити постійне та стабільне фінансування для забезпечення житлом ВПО, зокрема через залучення державних і приватних інвестицій, а також міжнародних донорів, передбачати механізми моніторингу потреб ВПО та розподілу житлових ресурсів серед різних регіонів залежно від потреб і наявних можливостей, програмні рішення підтримки на довгостроковій основі, включаючи соціальну оренду, адаптацію житлових умов для осіб з особливими потребами тощо.

До Уповноваженого звернулася родина, яка на початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну переміститися з Донецької області до м. Київ. Стати на облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов, вони не можуть, оскільки не підпадають під встановлені критерії (термін проживання в м. Києві має бути не менше 5 років). Отримати соціальне житло чи житло для тимчасового проживання ВПО також не можуть через відсутність такого житла, а розмір заробітної плати медичних працівників не дозволяє скористатися програмами кредитування, через високі відсотки.

Зазначена родина самостійно подбала про свою економічну спроможність — всі члени родини працюють та сплачують податки, проте вони не мають достатньо можливостей для вирішення житлового питання.

Незважаючи на численні спроби запровадити програмні та стратегічні рішення, на державному рівні не було ухвалено необхідну Державну програму забезпечення житлом ВПО. Цей документ є критично важливим для реалізації системних, довгострокових рішень, які дозволили б визначити конкретні механізми підтримки, фінансування, а також способи

інтеграції ВПО в соціальне середовище. Відсутність такої програми сприяє розпорошеності зусиль та ресурсів, що призводить до того, що рішення в цій сфері залишаються локальними, обмеженими певними регіонами або громадами, без можливості масштабування на національний рівень.

Необхідно виробити інструменти підтримки для місцевих громад — місцеві органи повинні отримати необхідні інструменти та ресурси для ефективної реалізації житлових програм, включаючи посилення співпраці з міжнародними партнерами та залучення інвестицій.

У Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році[36], Мінінфраструктури та Мінреінтеграції надавалась рекомендація стосовно вжиття заходів щодо розробки та затвердження Державної цільової програми забезпечення житлом ВПО.

Прийняття такої програми є необхідним кроком для подолання житлової кризи серед ВПО, що допоможе зменшити соціальну напругу, сприятиме інтеграції внутрішньо переміщених осіб у громади та відновленню їхніх прав. Без системного підходу до вирішення житлових проблем постраждалих осіб ми ризикуємо не лише поглибити соціальну нерівність, але й створити додаткові фактори дестабілізації в країні.

Зважаючи на внесену рекомендацію, Мінреінтеграції розробило проєкт Стратегії державної політики щодо забезпечення житлових прав внутрішньо переміщених осіб в Україні на період до 2027 року та операційний план заходів з її реалізації у 2024–2027 роках. Однак проєкт стратегічного документа досі не прийнято.

2.3.10. Правова невизначеність щодо надання ВПО статусу особи, яка проживає на території гірського населеного пункту

Відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні»[37] та постанови Кабінету Міністрів України, якою затверджується перелік гірських населених пунктів, певні населені пункти Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької, Закарпатської областей відносяться до гірських, а громадяни, які проживають на території цих населених пунктів, мають право на оформлення статусу особи, яка проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського. Особа з таким статусом має право на збільшення всіх видів державної матеріальної допомоги, зокрема пенсій та стипендій, на 20%, а тарифні ставки та посадові оклади збільшуються на 25% відповідно.

З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України велика кількість громадян України перемістились до гірських населених пунктів і згодом почали звертатися до органів місцевого самоврядування із заявами про отримання посвідчення особи, яка проживає на території гірського населеного пункту. Однак органи місцевого самоврядування, зокрема в Івано-Франківській області, відмовляють ВПО в оформленні посвідчення особи, яка проживає на території гірського населеного пункту, аргументуючи свою відмову тим, що вони тимчасово проживають на цих територіях, відповідно, не мають права на отримання такого статусу.

Ситуація з наданням посвідчення особи, яка проживає на території гірського населеного пункту, призвела до збільшення позовів до суду. Моніторинг зазначеного питання засвідчив,

що судами приймаються рішення як позитивні, на користь ВПО, так і негативні (справи № 300/759/23[38]; № 300/1679/23[39]; № 380/4467/23[40], № 380/7997/23[41]). Проте навіть позитивна судова практика не створює передумов для того, щоб органи місцевого самоврядування гірських населених пунктів почали оформлювати ВПО статус особи, яка проживає на території гірського населеного пункту.

Для уникнення колізії, яка виникла між застосуванням норм Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні», а також збільшення навантаження на суди, Уповноважений звернувся до Мінсоцполітики з рекомендацією щодо внесення змін до зазначених нормативно-правових актів. У відповідь Мінсоцполітики повідомлено про недоцільність надання ВПО статусу особи, яка проживає і працює (навчається) на території гірського населеного пункту.

Однак з метою забезпечення доступу ВПО до соціальних гарантій та пільг, встановлених Законом України «Про статус гірських населених пунктів в Україні»[42], незалежно від задекларованого або зареєстрованого місця їх проживання (перебування) народними депутатами розроблено та внесено на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Про внесення зміни до статті 5 Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб»[43] (реєстр. № 12300 від 11.12.2024).

2.4. Забезпечення прав жителів ТОТ України

За різними оцінками, на ТОТ України проживають від 3,5 до 5 млн громадян України. Однак, держава Україна не може забезпечити захист їхніх прав безпосередньо на таких територіях. Втім, після виїзду з ТОТ України та повернення на територію, підконтрольну Уряду України, жителі ТОТ стикаються із складнощами, пов’язаними із їхнім проживанням в тимчасовій окупації.

2.4.1. Відсутність механізму визнання документів, виданих на ТОТ України

РФ, порушуючи норми міжнародного права, після незаконних «референдумів» у 2014 році в АР Крим, а згодом і на інших ТОТ України, примусово розповсюдила своє законодавство на ці регіони. Окупаційні адміністрації масово нав'язували жителям свої так звані «правові норми», примушували до отримання російських документів, зокрема паспортів, свідоцтв про народження та інших актів, які відповідно до національного законодавства України не визнаються.

Водночас в Україні відсутній комплексний механізм визнання документів, виданих на ТОТ України, що створює серйозні правові та гуманітарні проблеми для громадян. Так, презумпція невизнання будь-яких актів, що мали місце на ТОТ України, ускладнює реалізацію

прав на майно, соціальний захист, медичну допомогу та інші важливі аспекти життя. Зокрема, у контексті роботи Реєстру збитків, завданих агресією РФ проти України неможливо довести факт руйнування житла, якщо документи про право власності були видані під час окупації.

Аналогічна ситуація складається й у сфері охорони здоров'я, оскільки особи, які отримали поранення або серйозні захворювання на ТОТ України, стикаються з проблемою визнання медичних документів, виданих окупаційними установами, що ускладнює оформлення інвалідності, отримання страхових виплат та соціальної підтримки. Однією з найбільш гострих проблем у цьому контексті є визнання актів цивільного стану, що відбулися на ТОТ України (народження, шлюб, розлучення, смерть). Попри існування норми Закону[44], яка передбачає державну реєстрацію таких актів, на практиці громадяни можуть підтвердити факти народження або смерті лише через судову процедуру.

До Уповноваженого звернулася громадянка, яка проживає на ТОТ України та народила дитину в квітні 2024 року. Через відмову отримати російське громадянство їй не видавали свідоцтво про народження дитини, тож вона шукає можливість отримати українські документи для дитини онлайн, аби мати можливість виїхати на підконтрольну територію України.

Водночас відсутність спрощеного механізму державної реєстрації актів цивільного стану, що сталися на ТОТ України, змушує громадянку звертатися до суду, що ускладнює та затягує процес документування.

Так, за даними Мін'юсту, за період з 2016 по 2024 рік зареєстровано 64 357 фактів народження та 118 767 фактів смерті, які сталися на ТОТ України. Це вказує на масштабність проблеми та потребу в її вирішенні.

Для вирішення цієї проблеми в лютому 2023 році у Верховній Раді України був зареєстрований урядовий проєкт Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України (реєстр. № 9069 від 28.02.2023)[45], яким пропонується запровадити, зокрема, позасудову процедуру державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на ТОТ України.

Рекомендацію щодо прийняття відповідного Закону Уповноваженим було надано у Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році[46]. Водночас законопроєкт № 9069 вже тривалий час знаходиться на розгляді в Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики.

При цьому, якщо у випадку встановлення фактів смерті на ТОТ існують певні складнощі, зокрема збір об'єктивних доказів чи свідчень є важким через обмежений доступ до ТОТ України і відсутність документального підтвердження обставин смерті, то для фактів народження ці проблеми є менш актуальними, а тому адміністративний підхід є доцільним і може бути ефективним способом розв'язання ситуації.

2.4.2. Бар'єри для дітей та молоді з ТОТ України у здобутті освіти

Реінтеграція молоді з ТОТ України в українське суспільство та освітню систему залишається важливим завданням для країни. Молодь, що прагне здобувати освіту на підконтрольних

Уряду України територіях, стикається з серйозними труднощами. Спрощена процедура вступу через освітні центри «Крим-Україна» та «Донбас-Україна», запроваджена в 2016 році, мала сприяти реінтеграції, але, попри це, кількість вступників з ТОТ України поступово зменшується. Причини цього криються в недостатній обізнаності абітурієнтів, складнощах з оформленням документів та відсутності належної підтримки.

У 2024 році Секретаріатом Уповноваженого у співпраці з Центром громадянської просвіти «Альменда» проведено комплексне опитування 1 909 студентів з 98 закладів вищої освіти, що працюють з абітурієнтами з ТОТ України. Результати показали, що найважливішими проблемами для студентів є відсутність актуальної інформації про вступ, труднощі з документами та недостатня допомога в адаптації до нових умов навчання.

Паралельно з опитуванням було здійснено моніторингові візити до 167 освітніх центрів у 21 області України. Виявилося, що більшість закладів не має окремих розділів на своїх сайтах для вступників з ТОТ України, а інформація про умови вступу, контакти та можливості підтримки є недостатніми. За результатами моніторингу, ЗВО отримали 703 рекомендації щодо поліпшення ситуації (з яких виконано 79%, 21% виконується).

Результати моніторингу й опитування висвітлені в аналітичних звітах, підготовлених Секретаріатом Уповноваженого у співпраці з Центром громадянської просвіти «Альменда»[47] [48].

Водночас для підтримки реінтеграції у 2021 році Мінреінтеграції реалізувало проєкт для молоді з ТОТ України, який передбачав підготовчі курси, стипендії на суму 4588 грн, забезпечення гуртожитками та культурно-освітні заходи. Однак, попри рекомендацію Уповноваженого, наданої Мінреінтеграції у Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році, цей проєкт не був реалізований у наступні роки. Замість виконання бюджетної програми, кошти були перенаправлені на інші потреби. Як наслідок, молодь з ТОТ України зазнає фінансових труднощів, змушена поєднувати роботу з навчанням, що погіршує якість їхньої освіти.

Враховуючи ці виклики, для ефективної реінтеграції молоді з ТОТ України необхідно забезпечити стабільну підтримку, зокрема стипендії та соціальні виплати, що допоможуть студентам зосередитись на навчанні, а не на забезпеченні своїх базових потреб.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Верховній Раді України:

- забезпечити розгляд і прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території

України та за межами України» (реєстр. № 9069 від 28 лютого 2023 року);
- забезпечити розгляд і прийняття проєкту Закону України «Про внесення зміни до статті 5 Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб» (реєстр № 12300 від 11 грудня 2024 року);
- забезпечити розгляд і прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" та інших законів України» (реєстр. № 12301 від 11 грудня 2024 року);
- внести зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік», скасувавши статтю 40 відповідного Закону.
- **Міністерству юстиції України, Міністерству цифрової трансформації України, Міністерству розвитку громад та територій України, Міністерству соціальної політики України, Міністерству національної єдності України, Міністерству культури та стратегічних комунікацій України, обласним військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування:**
- забезпечити співпрацю з Реєстром збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, а також проведення інформування громадян незалежно від їх місця перебування про можливість подачі заяв до Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України за різними категоріями, по мірі їх відкриття.

Міністерству соціальної політики України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо створення та функціонування Системи обліку інформації про шкоду та визначити етапність її подальшого впровадження та наповнення;
- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт Закону про підтримку осіб, особистим немайновим правам яких завдано шкоди внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України;
- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо перегляду механізму призначення допомоги на проживання ВПО, продовживши виплату відповідної допомоги до скасування воєнного стану;
- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо деяких особливостей виплати пенсій (щомісячного довічного грошового утримання) та страхових виплат за страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо запровадження порядку призначення, поновлення та продовження виплати пенсій особам, які перемістилися з АР Крим та м. Севастополя.

Міністерству соціальної політики України, Міністерству цифрової трансформації України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509, в частині можливості передбачення вибору причин при знятті з обліку через мобільний додаток Порталу «Дія».

Міністерству освіти і науки України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо запровадження механізму визнання результатів навчання особами, які проживали на ТОТ України на рівнях повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти, вищої освіти, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання результатів навчання осіб, які проживали на тимчасово окупованій території України»[49] № 3482-IX.

Міністерству розвитку громад та територій України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт розпорядження щодо внесення змін до Операційного плану заходів з реалізації Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року;
- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт розпорядження стосовно схвалення Стратегії державної політики щодо зайнятості ВПО та операційного плану заходів з її реалізації;
- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт розпорядження стосовно схвалення Стратегії державної політики щодо забезпечення житлових прав внутрішньо переміщених осіб в Україні та операційний план заходів з її реалізації.

Міністерству розвитку громад та територій України, Міністерству цифрової трансформації України:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо запровадження механізму обліку нерухомого майна, над яким втрачено контроль або доступ на ТОТ України, а також передбачення можливості подачі інформації про таке майно та завдану йому шкоду чи руйнування через Портал Дія;
- забезпечити технічну можливість подання через Портал Дія інформаційного повідомлення про нерухоме майно, пошкоджене та знищене внаслідок збройної агресії проти України з 19 лютого 2014 року;
- забезпечити ведення обліку у Державному реєстрі майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, інформації про рухоме майно та нерухоме нежитлове майно, пошкоджене або знищене внаслідок збройної агресії проти України.

Міністерству розвитку громад та територій України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству соціальної політики України:

- запровадити реінтеграційну програму для молоді з ТОТ України, яка включатиме психологічну, соціальну та фінансову допомогу.

[1] Тут і далі мова йде про опрацювання НПА Департаментом як головним виконавцем

[2] Постанова Кабінету Міністрів України «Про перейменування Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України» від 03.12.2024 № 1366 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1366-2024-%D0%BF#Text

[3] Позиція правозахисників щодо ймовірної ліквідації Мінреінтеграції https://zmina.ua/statements/pozycziya-pravozahysnykiv-shhodo-jmovirnoyi-likvidacziyi-minreintegracziyi/

[4] Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про Міністерство розвитку громад та територій України» від 31.12.2024 № 1545 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1545-2024-%D0%BF#Text

[5] Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання державної підтримки внутрішньо переміщеним особам» від 31.12.2024 № 1544 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2024-%D0%BF#Text

[6] Вебсайт Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України: https://rd4u.coe.int/uk/

[7] «Концепція вдосконалення національної системи засобів правового захисту та підтримки постраждалих внаслідок збройної агресії проти України»: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%9A%D0%9E

[8] Закон України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» від 20 листопада 2024 року № 4071-IX: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4071-IX#Text

[9] Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році: https://ombudsman.gov.ua/report-2023/

[10] Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» від 20.11.2024 № 4067-IX: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text

[11] Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23.02.2023 № 2923-IX: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-IX#Text

[12] Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи CM/Res(2023)3: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#Text

[13] Постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2023 № 624 «Деякі питання забезпечення функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових

дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624-2023-%D0%BF#Text

[14] Постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 р. № 380 «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text

[15] Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках»:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text

[16] Аналіз виконання Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року (протягом квітня 2023 року – квітня 2024 року):
https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7.pdf

[17] Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF

[18] Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2024 р. № 94 «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб»:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2024-%D0%BF#Text

[19] Конституція України ред. від 03.09.2019:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

[20] Проєкт Закону України «Про державний бюджет України на 2025 рік»:
https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44888

[21] Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10. 2014 № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» ред. від 13.09.2024:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text

[22] Постанова Кабінету Міністрів України «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05.11.2014 № 637:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-%D0%BF#Text

[23] Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 19.11.2024 № 4059-IX:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text

[24] Постанова Кабінету Міністрів України «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-%D0%BF#Text

[25] Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text

[26] Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 № 4765-VI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text

[27]Позиція щодо перерахування до Пенсійного фонду України залишку невикористаних коштів, що утворився на рахунках ВПО, відкритих в АТ «Ощадбанк»: https://krymsos.com/pozycziya-shhodo-pererahuvannya-do-pensijnogo-fondu-ukrayiny-zalyshku-nevykorystanyh-koshtiv-shho-utvoryvsya-na-rahunkah-vpo-vidkrytyh-v-at-oshhadbank/

[28] Постанова правління ПФУ «Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 25.11.2005 № 22-1: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-05#Text

[29] Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році: https://ombudsman.gov.ua/report-2023/

[30] Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 р.): https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96/bec87182-377e-4a49-a7c6-663b4f67ad3d.pdf

[31] Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання результатів навчання осіб, які проживали на тимчасово окупованій території України» від 21.11.2023 № 3482-IX: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3482-20#Text

[32] Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році: https://ombudsman.gov.ua/report-2023/

[33] Звіт за результатами дослідження «Від тимчасового житла до сталих рішень: роль гуманітарних організацій у розвитку місцевих житлових програм»: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya-druk.pdf

[34] Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні — Опитування загального населення — Раунд 18 (Жовтень 2024 року): https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-0?close=true

[35] Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2023 № 930 «Деякі питання функціонування місць тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2023-%D0%BF#Text

[36] Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році: https://ombudsman.gov.ua/report-2023/

[37] Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» від 15.02.1995 № 56/95-ВР: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80#Text

[38] Івано-Франківський окружний адміністративний суд, рішення від 30.03.2023, справа № 300/759/23 https://reyestr.court.gov.ua/Review/109906802

[39] Івано-Франківський окружний адміністративний суд, рішення від 05.05.2023, справа № 300/1679/23 https://reyestr.court.gov.ua/Review/110673005

[40] Восьмий апеляційний адміністративний суд, рішення від 07.09.2023, справа № 380/4467/23 https://reyestr.court.gov.ua/Review/113308014

[41] Львівський окружний адміністративний суд, рішення від 25.09.2023, справа № 380/7997/23 https://reyestr.court.gov.ua/Review/113796762

[42] Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80#Text

[43] Проєкт Закону України «Про внесення зміни до статті 5 Закону України "Про статус гірських населених пунктів в Україні" щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб» (реєстр. №12300 від 11.12.2024): https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/45416

[44] Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text

[45]Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України» (реєстр. №9069 від 28.02.2023): https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41464

[46] Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році: https://ombudsman.gov.ua/report-2023/

[47] Аналітичний звіт «Готовність закладів освіти, на базі яких створено освітні центри, до вступу дітей та молоді з тимчасово окупованих територій»: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/analitichniy-zvit-gotovnist-zakladiv-osviti-na-bazi-yakikh-stvoreno-osvitni-tsentri-do-vstupu-ditey-t.pdf

[48] Аналітичний звіт за результатами комплексного опитування студентства з ТОТ України щодо освітніх потреб і проблем, пов'язаних зі здобуттям освіти: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D1%82%D1%

83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%20%D0%B7%20%D0%A2%D0%9E%D0%A2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%85%20%D0%BF%D0%BE%D1%82.pdf

[49] Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання результатів навчання осіб, які проживали на тимчасово окупованій території України» від 21.11.2023 № 3482-IX: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3482-20#Text